

Dorota Śmigielska*

REALIZACJA I SKUTKI PROGRAMU „RODZINA 500+” W POLSCE

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.11/d.smigielska

WPROWADZENIE

Od wielu lat w krajach europejskich utrzymuje się długoterminowa tendencja starzenia się społeczeństwa. Jest to szczególnie widocznie w strukturze wiekowej ludności, a dokładniej mówiąc – rośnie liczba osób starszych, natomiast spada liczba osób w wieku produkcyjnym. Głównymi czynnikami, które kształtują strukturę populacji w czasie, są: liczba urodzeń, liczba zgonów oraz przepływy demograficzne¹.

W efekcie zmian demograficznych tempo wzrostu populacji, które stanowi porównanie średniorocznej zmiany procentowej wynikającej z nadwyżki lub deficytu urodzeń nad zgonami oraz bilansu migrantów przybywających i wyjeżdżających z kraju, w Polsce znacznie się obniżyło w stosunku do krajów europejskich. Z danych szacunkowych na rok 2020, zbieranych od 267 światowych podmiotów, które biorą udział w opracowaniu raportu The World Factbook, wynika, że Polska znajduje się na 210. miejscu w rankingu, z wynikiem -0,19 proc. Do państw z dodatnim tempem wzrostu populacji w Unii Europejskiej należą między innymi: Luksemburg – 1,80 proc. (57. miejsce w rankingu), Cypr – 1,15 proc. (94. miejsce w rankingu), Irlandia – 1,04 proc. (101. miejsce w rankingu), Malta – 0,87 proc. (119. miejsce w rankingu).

---

* Dorota Śmigielska – mgr inż., Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka, analityk rynku mleka, członkini Koła Naukowego Gospodarki Społecznej na Uczelni Łazarskiego, e-mail: smigielska.dorota@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2144-8018

¹ C. Żołędowski, *Starzenie się ludności – Polska na tle Unii Europejskiej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2012, nr 17, s. 30–43.

W Unii Europejskiej występują także inne obok Polski państwa o ujemnym tempie wzrostu populacji. Jest wśród nich Słowacja -0,05 proc. (199. pozycja w rankingu), Niemcy -0,19 proc. (209. pozycja w rankingu), Portugalia -0,25 proc. (213. pozycja w rankingu). Najbardziej niepokojące zmiany odnotowano na Litwie -1,13 proc. (232. pozycja w rankingu) oraz na Łotwie -1,12 proc. (231. pozycja w rankingu)².

Sytuację demograficzną Polski, podobnie jak krajów Unii Europejskiej, cechuje spadek dzietności, wzrost liczby zgonów oraz wzrost przeciętnej długości życia. Wszystkie te czynniki, tak jak wcześniej wspomniano, prowadzą do starzenia się społeczeństwa³.

Rozwiązaniem powyższych problemów miało być wprowadzenie w Polsce świadczenia „Rodzina 500+”. Drugim aspektem przemawiającym za wprowadzeniem programu były kwestie społeczne. Zakładano, że świadczenie przyczyni się do poprawy jakości życia rodzin posiadających dzieci. Rozwój ekonomiczny gospodarstwa domowego miał się wpisywać w model społecznej gospodarki rynkowej w kategoriach odpowiedzialnego rozwoju⁴.

Celem niniejszej publikacji jest odpowiedź na zasadnicze pytanie: czy program „Rodzina 500+” przyczynił się do realizacji swoich podstawowych założeń określonych w ustawie i czy wystąpiły jakieś dodatkowe skutki. W artykule dokonano analizy sytuacji demograficznej kraju, wpływu programu na wskaźnik ubóstwa oraz sytuację zawodową kobiet.

1. ZAŁOŻENIA I REALIZACJA PROGRAMU „RODZINA 500+”

Program „Rodzina 500+” został wprowadzony przez rząd Zjednoczonej Prawicy w kwietniu 2016 roku. Skierowany jest do wszystkich rodzin posiadających dzieci niezależnie od rodzaju działalności zawodowej rodziców. Początkowo program zakładał wypłatę świadczenia wychowawczego w wysokości 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko. Od 1 lipca 2019 roku świadczenie przysługuje na każde dziecko i wypłacane jest do momentu ukończenia

² *The World of Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/344rank.html>, dostęp 10.06.2020.

³ GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2019,3,13.html>, dostęp 10.06.2020.

⁴ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Uspołecznienie drogą samoorganizacji bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, [w:] K. Kuciński (red.), *Samoorganizacja bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, CeDeWu, Warszawa 2019, s. 319–330.

przez nie 18. roku życia. Przepisy ustawy nie przewidują górnego pułapu wysokości dochodu na członka rodziny. Z programu mogą korzystać również osoby zamożne, które nie potrzebują pomocy państwa w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb związanych z wychowaniem dzieci. Dla takich osób świadczenie nie pełni funkcji motywującej do powiększania rodziny. Świadczenie mogą pobierać: rodzice, jeden rodzic, opiekunowie prawni i faktyczni. Jednak w przypadku, gdy dziecko jest w związku małżeńskim, znajduje się w placówce zapewniającej całodobowe utrzymanie, jest pod opieką zastępczą lub pobiera świadczenie na własne dziecko w kraju lub za granicą, nie przysługuje na nie dodatek 500+⁵.

Głównymi beneficjentami świadczenia są obywatele polscy, jednak o jego wypłatę mogą ubiegać się również cudzoziemcy, wobec których stosuje się przepisy o koordynacji systemów zabezpieczeń społecznych, w sytuacji gdy wynika to z międzynarodowych umów dwustronnych, w karcie pobytu znajduje się adnotacja dotycząca dostępu do rynku pracy. Z przepisów wyłączeni są obywatele państw trzecich, którzy posiadają pozwolenie na pracę, na okres krótszy niż 12 miesięcy, przybyli do Polski na studia oraz mogący pracować w oparciu o wizę. Cudzoziemcom świadczenie przysługuje zaś pod warunkiem, że zamieszkują na terenie Polski, wyjątkiem jest sytuacja, gdy dwustronne umowy międzynarodowe stanowią inaczej⁶.

Według resortu rodziny program ma za zadanie zabezpieczyć potrzeby finansowe związane z wychowaniem dzieci oraz stymulować do podejmowania decyzji o powiększeniu rodziny. Motywacją do wprowadzenia tego świadczenia była również pomoc socjalna dla rodzin wielodzietnych, w których bardzo często pojawia się problem ubóstwa⁷.

Zgodnie z raportem Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej od początku trwania programu do 30 czerwca 2018 roku świadczenie trafiło do 2,45 mln rodzin, posiadających łącznie około 3,74 mln dzieci w wieku do 18 lat. Wypłacona kwota wynosiła 11,3 mld zł. Przez pierwszy okres funkcjonowania programu, kiedy świadczenie można było otrzymać na drugie i kolejne dziecko oraz po spełnieniu kryterium dochodowego (poniżej 800 zł na członka rodziny) na dziecko pierwsze, program obejmował 54,1 proc. wszystkich dzieci w Polsce. Odsetek ten wynosił 47 proc. w gminach miejskich,

⁵ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „Rodzina 500 plus”, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus>, dostęp 27.03.2020.

⁶ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r., poz. 2407 z późn. zm.), <https://www.gov.pl/web/rodzina/akty-prawne-dot-programu-rodzina-500-plus>, dostęp 2.05.2020.

⁷ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „Rodzina 500 plus”, op. cit.

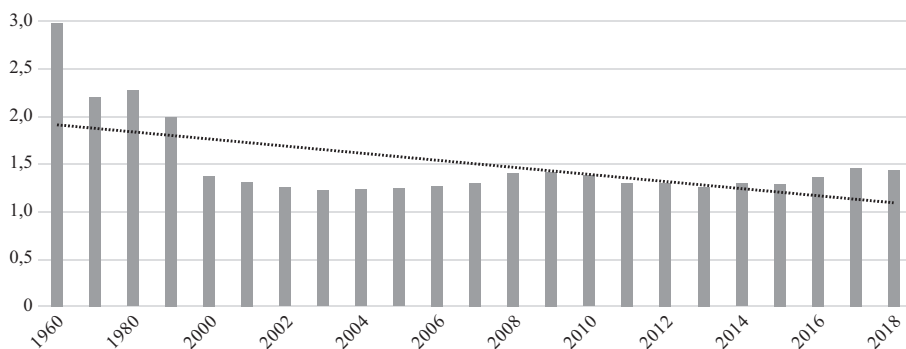
55 proc. w gminach miejsko-wiejskich oraz 61 proc. na wsi. Wśród rodzin pobierających świadczenie największy udział miały rodziny posiadające dwójkę dzieci – 61,4 proc., kolejną grupę stanowiły rodziny z jednym dzieckiem – 23,2 proc., udział rodzin wielodzietnych wynosił 15,3 proc. Liczba rodzin spełniających kryterium dochodowe na pierwsze dziecko wynosiła 1,33 mln, co stanowiło 54,5 proc. wszystkich rodzin pobierających świadczenie⁸.

2. ODDZIAŁYWANIE PROGRAMU „RODZINA 500+” NA DEMOGRAFIĘ

Jednym z podstawowych założeń programu jest wzrost liczby urodzeń i poprawa współczynnika dzietności. Urodzenia są bardzo ważnym czynnikiem, który wpływa na liczbę i strukturę ludności w danym państwie. Według ekspertów, aby móc zapewnić stabilny rozwój demograficzny kraju, w danym roku na każde 100 kobiet w wieku od 15 do 49 lat powinno rodzić się średnio 210–215 dzieci⁹. Analizując dane z ostatnich niespełna 60 lat, można wywnioskować, że współczynnik dzietności utrzymuje trend spadkowy praktycznie od lat 60. XX wieku. Wykres 1 pokazuje, jak kształtował się współczynnik dzietności w latach 1960–2018.

Wykres 1

Współczynnik dzietności w latach 1960–2018

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia>, dostęp 28.03.2020.

⁸ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Raport „Rodzina 500+”. Stan na 30 czerwca 2018 r.*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-najnowszy-raport>, dostęp 2.05.2020.

⁹ Rządowa Rada Ludności, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017–2018*, Warszawa 2018, [rrl_sytuacja_demograficzna_polski_raport_2017_2018.pdf](http://rrl.sytuacja_demograficzna_polski_raport_2017_2018.pdf), dostęp 27.03.2020.

Jak widać na wykresie 1, największy spadek współczynnika dzietności odnotowano w XX wieku, z poziomu 2,98 w 1960 roku do 1,37 w roku 2000. W pierwszych latach XXI wieku również odnotowano spadek. W 2003 roku współczynnik ukształtował się na poziomie 1,22 i był najniższy w historii. Kolejne lata charakteryzowały się delikatnym wzrostem do poziomu 1,39 w 2008 roku i 1,41 w roku 2009. Od 2010 do 2016 roku po raz kolejny wskaźnik ten spadał, osiągając w 2016 roku poziom 1,36, w roku 2017 – 1,48. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w roku 2018 po raz kolejny odnotowano spadek i współczynnik ten wyniósł 1,43¹⁰.

Stan depresji urodzeń trwa praktycznie od 1990 roku. Z roku na rok zmniejszała się liczba urodzeń, z wyjątkiem lat 2008–2010 oraz 2017. W 2005 roku urodziło się jedynie 364,4 tys. dzieci, natomiast od czasu funkcjonowania programu „Rodzina 500+” zarejestrowano w 2016 roku 382 tys., 4 proc. więcej niż w 2017 roku. W ostatnich miesiącach 2016 roku urodziło się o około 20 proc. więcej dzieci niż w analogicznym okresie 2017 roku. Natomiast w roku 2017 urodziło się o kolejne 20 tys. dzieci więcej, czyli 402 tys. Wzrost urodzeń dotyczył głównie dzieci urodzonych jako drugie, trzecie i kolejne. W roku 2018 liczba urodzeń żywych zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego o około 14 tys. i wyniosła 388 tys.¹¹ Resort rodziny zakładał, że program „Rodzina 500+” przyczyni się do sumarycznego wzrostu liczby urodzeń w ciągu 10 lat o 278 tys. osób¹². Wykres 2 przedstawia liczbę urodzeń dzieci żywych w latach 2005–2018¹³.

Ściśle powiązany ze spadkiem współczynnika dzietności jest przeciętny wiek rodzenia pierwszego dziecka. Praktycznie od 2000 roku kobiety coraz później decydują się na rodzenie dzieci. Przeciętny wiek kobiety rodzącej pierwsze dziecko w 2000 roku wynosił 24,2 lat, natomiast w 2017 roku wzrósł on do 27,2 lat. Dla porównania w Unii Europejskiej wynosi on 29,1¹⁴.

¹⁰ GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, *op. cit.*

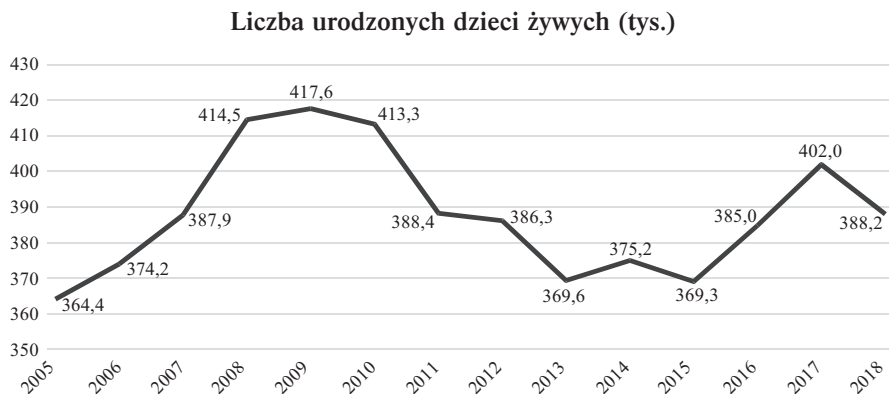
¹¹ GUS, *Baza Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>, dostęp 27.03.2020.

¹² Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „Rodzina 500 plus”, *op. cit.*

¹³ GUS, *Baza Demografia*, *op. cit.*

¹⁴ Eurostat, *Żywe porody według wieku matki*, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, dostęp 27.03.2020.

Wykres 2

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, op. cit.

Z *Prognozy ludności na lata 2014–2050* opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że przy obecnie panujących tendencjach co prawda współczynnik posiadania dzieci będzie wzrastał i w 2050 roku osiągnie poziom 1,52, spadnie jednak liczba kobiet w wieku produkcyjnym – z 9,3 mln w 2014 roku do 5,7 mln w roku 2050. Nadal utrzyma się trend wzrostowy średniego wieku rodzenia pierwszego dziecka i w 2050 roku będzie wynosił 31,3¹⁵.

Jednocześnie zmieniała się struktura kolejności urodzeń. Urodzenia żywe według kolejności w latach 2008–2017 prezentuje tabela 1.

Tabela 1

Urodzenia żywe według kolejności w latach 2008–2017 (w tys.)

Lata	Kolejność urodzenia dziecka u matki (w tys.)								Ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8 i dalsze	
2008	210,55	141,99	40,78	12,34	4,61	2,10	0,96	1,17	414,5
2009	212,73	143,54	41,03	11,95	4,41	1,95	0,89	1,01	417,6
2010	207,91	145,76	41,31	12,09	4,30	1,82	0,92	0,91	413,3
2011	191,05	139,43	39,46	11,39	3,96	1,63	0,74	0,75	388,4
2012	188,20	140,28	39,59	11,13	3,98	1,59	0,74	0,74	386,3
2013	179,67	134,38	38,45	10,48	3,71	1,53	0,69	0,66	369,6

¹⁵ GUS, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014.

Tabela 1 (cd.)

Lata	Kolejność urodzenia dziecka u matki (w tys.)								Ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8 i dalsze	
2014	178,00	140,60	39,56	10,57	3,66	1,49	0,64	0,63	375,2
2015	173,67	138,68	39,04	10,00	3,24	1,27	0,57	0,51	369,3
2016	175,89	146,97	42,52	10,74	3,59	1,35	0,61	0,49	382,3
2017	172,64	161,27	49,97	11,90	3,78	1,39	0,55	0,47	402,0

Źródło: GUS, *Baza Demografia, op. cit.*

Zgodnie z danymi w tabeli spadł udział urodzeń pierwszych z ponad 50 proc. w 2008 roku do 42,9 proc. w roku 2017. Natomiast zwiększył się udział urodzeń drugich z 32,3 proc. do 40,1 proc. w 2017 roku. Wzrost odnotowano również w przypadku trzeciego dziecka z 9,8 proc. do 12,43 proc. W żaden sposób nie wzrósł udział urodzeń czwartych i kolejnych w ogólnej liczbie urodzeń¹⁶.

Program przyczynił się jednak do wzrostu natężenia urodzeń we wszystkich grupach wiekowych kobiet, z wyjątkiem tych w wieku 40–44 lata. Płodność według wieku przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Płodność według wieku w latach 2008–2017 (urodzenia na 1000 kobiet)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
20–24	61	59	56	51	51	48	48	47	48	51
25–29	96	96	95	89	89	86	88	88	92	99
30–34	73	74	74	71	71	69	73	74	79	86
35–39	28	30	31	30	31	30	31	32	34	37
40–44	6	6	6	6	6	6	6	7	7	7

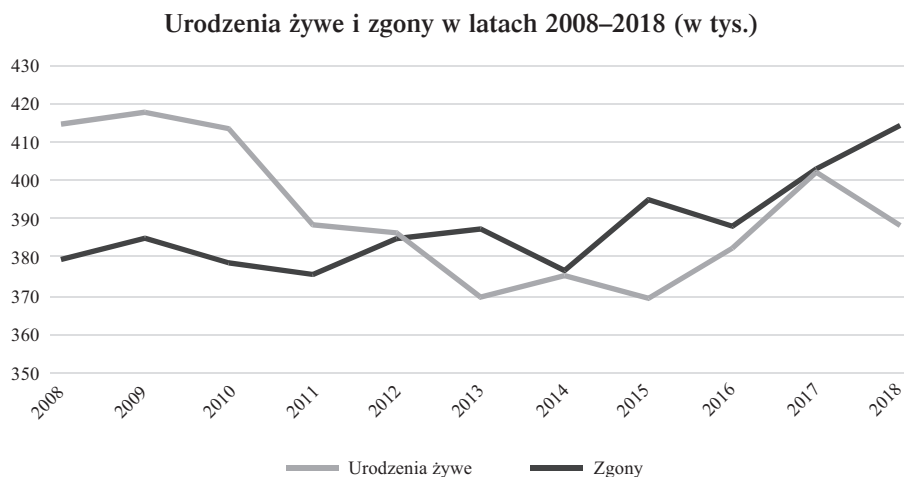
Źródło: GUS, *Baza Demografia, op. cit.*

¹⁶ GUS, *Rocznik Demograficzny 2019, op. cit.*

Od 2014 roku rosło natężenie urodzeń u kobiet w wieku 20–24 lat, 25–29 lat, 30–34 lat oraz 35–39 lat. Nasilenie natężenia w wyżej wymienionych grupach wiekowych nastąpiło jednak w 2017 roku¹⁷.

Ważnym wskaźnikiem wpływającym na demografię jest liczba zgonów. Wykres 3 prezentuje liczbę urodzeń żywych i zgonów w latach 2008–2018.

Wykres 3

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, op. cit.

Jak obrazuje wykres, w ciągu dziesięciu lat liczba zgonów z 379,4 tys. w 2008 roku wzrosła do ponad 414 tys. w 2018 roku¹⁸. Na tej podstawie można postawić tezę, że Polska wkroczyła w okres kryzysu demograficznego, który może mieć charakter dłuższej tendencji, a program nie przyczynia się do jej wyhamowania.

3. PROGRAM „RODZINA 500+” A WARUNKI SOCJALNE

Drugim celem rządowego programu jest pomoc socjalna dla rodzin wielodzietnych, a przez to poprawa warunków życia i ograniczenie ubóstwa. Omawiając ubóstwo, wyróżnia się trzy wskaźniki:

- wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego – „odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ GUS, *Baza Demografia*, op. cit.

artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50 proc. średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych z uwzględnieniem tzw. oryginalnej skali ekwiwalentności OECD¹⁹;

- wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego – „odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż tzw. ustawowa granica ubóstwa, tj. kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej”²⁰;
- wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego – „odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka”²¹.

Na wykresie 4 przedstawiono zasięgi ubóstwa w Polsce w odniesieniu do wszystkich trzech wskaźników.

Przed wprowadzeniem świadczenia 500+ w roku 2015 wskaźnik ubóstwa skrajnego wynosił 6,5 proc., ubóstwa relatywnego – 15,5 proc., a ubóstwa ustawowego – 12,2 proc. Z danych wynika, że w pierwszych dwóch latach (2016 i 2017) funkcjonowania programu wszystkie wskaźniki zasięgu ubóstwa odnotowały spadek. Jednak w roku 2018 nastąpiło zahamowanie tendencji spadkowej zasięgu ubóstwa ekonomicznego. W 2018 roku w porównaniu z rokiem 2017 wzrósł zasięg ubóstwa skrajnego z 4,3 proc. osób do 5,4 proc. osób oraz relatywnego z 13,4 proc. osób do 14,2 proc. osób. Również w przypadku ubóstwa ustawowego odnotowano wzrost z 10,7 proc. w roku 2017 do 10,9 proc. w roku następnym²².

¹⁹ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego (stopa ubóstwa relatywnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3215,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.

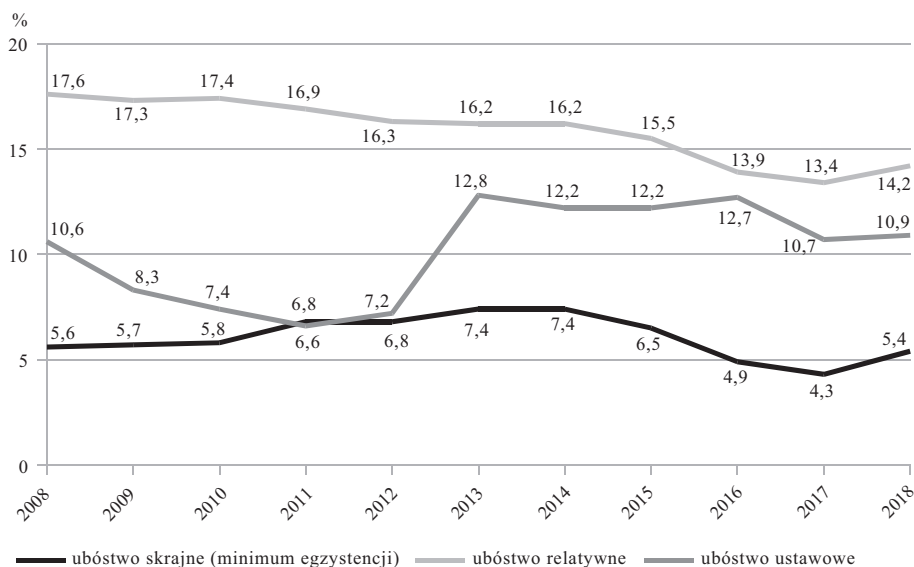
²⁰ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego (stopa ubóstwa ustawowego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3217,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.

²¹ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego (stopa ubóstwa skrajnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3214,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.

²² GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, https://stat.gov.pl/rozne_oblicza_ubostwa_w_polsce_w_2015_i_2018_bss.pdf, dostęp 28.03.2020.

Wykres 4

Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2008–2018 (proc.)

Źródło: GUS, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>, dostęp 28.03.2020.

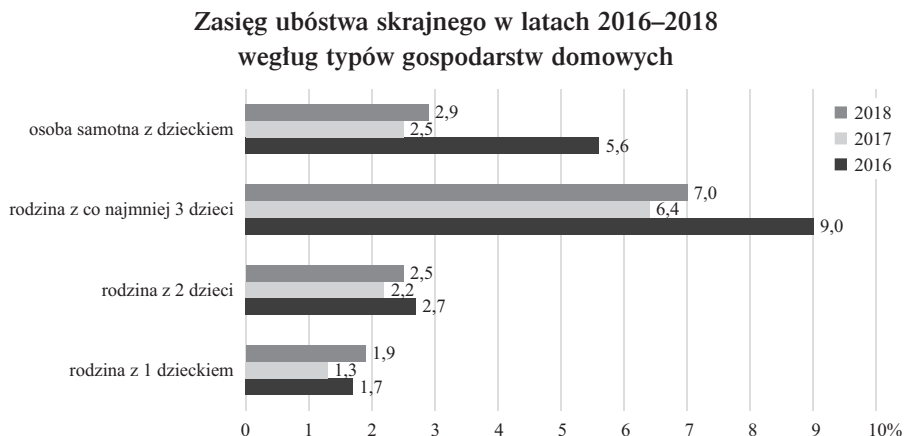
W porównaniu z 2017 rokiem odnotowano wzrost stopy ubóstwa skrajnego wśród gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu. Największy wzrost miał miejsce w przypadku rodzin z jednym dzieckiem oraz rodzin wielodzietnych²³. Dokładne dane przedstawiono na wykresie 5.

Skutki wprowadzenia programu w pierwszym okresie jego funkcjonowania, od kwietnia 2016 do końca 2017 roku, najbardziej były widoczne w przypadku rodzin wielodzietnych, posiadających co najmniej trójkę dzieci oraz osób samotnie wychowujących dziecko. Wskaźnik ubóstwa skrajnego wśród rodzin posiadających troje i więcej dzieci obniżył się z poziomu 9 proc. w 2016 roku do 6,4 proc. w roku następnym. Poprawiły się również warunki życia osób samotnie wychowujących dziecko, w tym przypadku wskaźnik ubóstwa obniżył się o 3,1 pkt proc.: z 5,6 proc. w 2016 roku do 2,5 proc. w roku 2017. Analizując dane za rok 2018, można zauważyć wzrost wskaźnika ubóstwa we wszystkich gospodarstwach domowych posiadających dzieci, choć jest on

²³ GUS, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>, dostęp 28.03.2020.

w większości przypadków niższy niż w roku 2016. Jedynie warunki życia rodzin z jednym dzieckiem pogorszyły się w 2018 roku w stosunku do 2016 roku²⁴.

Wykres 5

Źródło: GUS, *Zasięg ubóstwa...*, op. cit.

Na program „Rodzina 500+” z budżetu państwa rocznie wydawane jest około 23 mld zł. Zwiększanie efektywności procesu gospodarowania przez jego odpowiedzialną budowę powinno się kończyć pozytywnym skutkiem redystrybucji dochodu urealnijającej sprawiedliwość społeczną, ale nie odwrotnie²⁵. Świadczenie w tej samej kwocie trafia zarówno do rodzin zamożnych, jak i tych w trudnej sytuacji finansowej. Można więc mówić o niedostosowaniu programu do dochodu rodzin, co wpływa na jego niewystarczającą skuteczność w walce ze skrajnym ubóstwem.

4. WPŁYW PROGRAMU „RODZINA 500+” NA AKTYWNOŚĆ ZAWODOWĄ Kobiet

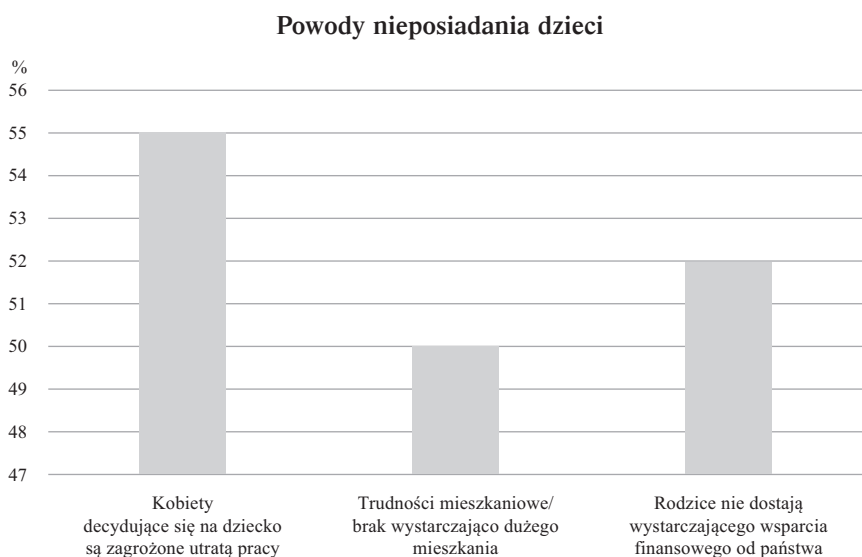
Kobiety na polskim rynku pracy spotykają się z wieloma problemami. Część z nich wynika z trudności z powrotem do pracy po urlopie macierzyńskim lub z nastawienia pracodawców do młodych kobiet wkraczających na

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] S. Partycki, R. Sobiecki (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, KUL, Lublin 2017, s. 106.

rynek pracy, ponieważ obawiają się oni, że w niedalekiej przyszłości kobiety podejmą decyzję o założeniu rodziny i zajdą w ciążę²⁶. Dyskryminacja kobiet na rynku pracy jest coraz rzadziej spotykana, jednak w obawie przed nią kobiety coraz częściej decyzję o macierzyństwie odkładają na później. W 2015 roku fundacja Warsaw Enterprise Institute przeprowadziła badania na temat obaw kobiet przed posiadaniem dzieci²⁷. Wyniki przedstawiono na wykresie 6.

Wykres 6

Źródło: Warsaw Enterprise Institute, *Badanie postaw i przekonań Polaków dotyczących posiadania dzieci i polityki prorodzinnej*, Warszawa 2015.

Jak wynika z analizy wykresu, 52 proc. kobiet uważa, że państwo niewystarczająco wspiera rodziców pod względem finansowym, 55 proc. kobiet w związku z posiadaniem dziecka obawia się utraty pracy, natomiast 50 proc. nie decyduje się na dziecko ze względów mieszkaniowych.

Po wprowadzeniu programu pojawiło się wiele opinii mówiących, że przyczyni się on do ograniczenia aktywności zawodowej kobiet. Powodów upatrywano w tym, że kobiety z reguły mają niższe wynagrodzenie niż mężczyźni, a ich zaangażowanie w obowiązki domowe jest dwukrotnie wyższe. Dlatego

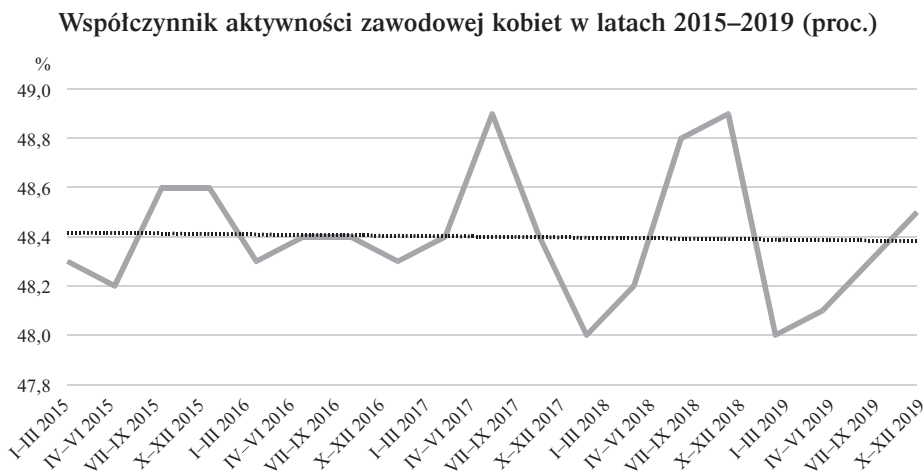
²⁶ M. Gawrycka, J. Wasilczuk, P. Zwiech, *Szklany sufit i ruchome schody – kobiety na rynku pracy*, Warszawa 2007.

²⁷ Warsaw Enterprise Institute, *Badanie postaw i przekonań Polaków dotyczących posiadania dzieci i polityki prorodzinnej*, Warszawa 2015.

kobiety o najniższych zarobkach mogą zupełnie zrezygnować z aktywności zawodowej²⁸.

Współczynnik aktywności zawodowej kobiet w Polsce w ciągu czterech lat charakteryzuje się delikatnym trendem spadkowym oraz dużymi wahaniami²⁹. Współczynnik ten przedstawiono na wykresie 7.

Wykres 7

Źródło: SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej wg grup wieku, płci i miejsca zamieszkania, http://swaid.stat.gov.pl/RynekPracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_1.aspx, dostęp 23.03.2020.

Największy spadek, jak pokazuje wykres, odnotowano w IV kwartale 2017 roku i ukształtował się on na poziomie 48 proc. W trzech kwartałach 2018 roku więcej kobiet było aktywnych zawodowo, po czym w IV kwartale po raz kolejny odnotowano spadek. Od początku 2019 roku wskaźnik ponownie rośnie. Aktywność zawodowa bardzo często analizowana jest z uwzględnieniem podziału na wiek. Zostało to przedstawione na wykresie 8.

Jak pokazuje ten wykres, najniższą aktywność zawodową wykazują kobiety w wieku 15–24 oraz 55–59 lat. W przypadku kobiet w wieku produkcyj-

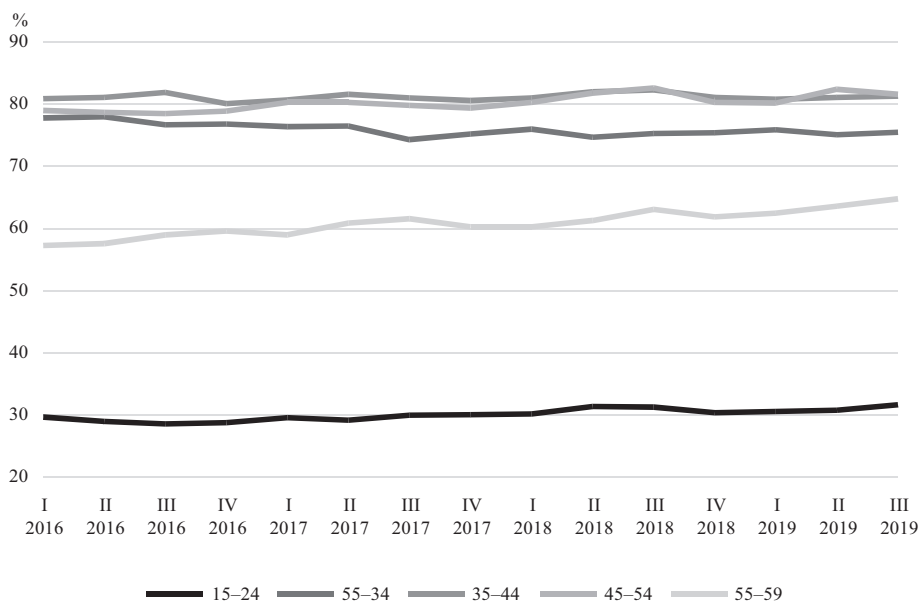
²⁸ M. Myck, *Estimating Labour Supply Response to the Introduction of the Family 500+ Programme*, <https://cenea.org.pl/2016/01/01/estimating-labour-supply-response-to-the-introduction-of-the-family-500-programme/>, dostęp 23.03.2020.

²⁹ SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej wg grup wieku, płci i miejsca zamieszkania, http://swaid.stat.gov.pl/RynekPracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_1.aspx, dostęp 23.03.2020.

nym wskaźnik aktywności jest na zbliżonym poziomie i waha się w granicach 72–83 proc. Od początku 2017 roku odnotowywany jest trend spadkowy wśród kobiet w wieku 25–35 lat. Może to wynikać z faktu, że jest to okres, w którym kobiety zajmują się wychowywaniem i opieką nad małymi dziećmi³⁰. Spadek nastąpił również w II kwartale 2019 roku, jednak było to jedynie chwilowe zawahanie, ponieważ już w III kwartale we wszystkich grupach wiekowych, z wyjątkiem kobiet w wieku 25–34 lata, osiągnął poziom wyższy niż w ostatnich miesiącach roku poprzedniego³¹.

Wykres 8

**Aktywność zawodowa kobiet z uwzględnieniem wieku
w latach 2016–2019 (proc.)**

Źródło: SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna..., *op. cit.*

W pierwszych miesiącach funkcjonowania programu obawiano się, że wiele kobiet zrezygnuje z życia zawodowego. Powyższe dane pokazują jednak, że pomimo otrzymywanego świadczenia na dzieci kobiety nadal pozostawały aktywne zawodowo.

³⁰ GUS, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018.

³¹ SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna..., *op. cit.*

PODSUMOWANIE

Począwszy od kwietnia 2016 roku, w Polsce wypłacane jest nowe świadczenie społeczne „Rodzina 500+”. Świadczenie to w pierwszej odsłonie przysługiwało na drugie i kolejne dziecko, a w rodzinach, w których dochód nie przekraczał 800 zł na członka, również na pierwsze dziecko. Od 1 lipca 2019 roku świadczeniem objęte są wszystkie dzieci w Polsce, które nie ukończyły 18. roku życia. Głównym celem wprowadzenia programu miała być walka z kryzysem demograficznym, z jakim od kilku lat boryka się polskie społeczeństwo, oraz poprawa warunków życia rodzin o najtrudniejszej sytuacji finansowej. Wprowadzenie świadczenia wzbudzało również wiele obaw związanych z ograniczeniem aktywności zawodowej kobiet, zwłaszcza tych, które otrzymują najniższe zarobki.

Po czterech latach funkcjonowania programu można pokusić się o stwierdzenie, że nie zrealizował on zadań, jakie przed nim stawiano. Liczba urodzonych dzieci wzrosła jedynie w 2017 roku do poziomu 402 tys., po czym w kolejnym roku spadła i wyniosła niewiele ponad 388 tys. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku wskaźników ubóstwa. W 2017 roku odnotowano spadek wszystkich trzech wskaźników ubóstwa, z czego największy dotyczył ubóstwa ustawowego, jednak już w roku następnym wszystkie wskaźniki charakteryzowały się wzrostem. W przypadku ubóstwa skrajnego poziom okazał się wyższy niż w roku 2016. Obawy dotyczące ograniczenia aktywności zawodowej kobiet w wieku rozrodczym również nie znalazły potwierdzenia w danych statystycznych.

Na chwilę obecną program „Rodzina 500+” nie przyczynił się do osiągnięcia żadnego stawianego mu celu. Pozostaje on natomiast ogromnym obciążeniem dla budżetu państwa.

BIBLIOGRAFIA

- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] Partycki S., Sobiecki R. (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, KUL, Lublin 2017.
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Uspołecznienie drogą samoorganizacji bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, [w:] Kuciński K. (red.), *Samoorganizacja bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, CeDeWu, Warszawa 2019.

- Eurostat, *Żywe porody według wieku matki*, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, dostęp 27.03.2020.
- Gawrycka M., Wasilczuk J., Zwiech P., *Szklany sufit i ruchome schody – kobiety na rynku pracy*, Warszawa 2007.
- GUS, *Baza Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>, dostęp 27.03.2020.
- GUS, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018.
- GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego (stopa ubóstwa relatywnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3215,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego (stopa ubóstwa skrajnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3214,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego (stopa ubóstwa ustawowego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3217,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014.
- GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2019,3,13.html>, dostęp 10.06.2020.
- GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, https://stat.gov.pl/rozne_oblicza_ubostwa_w_polsce_w_2015_i_2018_bss.pdf, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>, dostęp 28.03.2020.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Raport Rodzina 500+. Stan na 30 czerwca 2018 r.*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-najnowszy-raport>, dostęp 2.05.2020.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „*Rodzina 500 plus*”, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus>, dostęp 27.03.2020.
- Myck M., *Estimating Labour Supply Response to the Introduction of the Family 500+ Programme*, <https://cenea.org.pl/2016/01/01/estimating-labour-supply-response-to-the-introduction-of-the-family-500-programme/>, dostęp 23.03.2020.

- Rządowa Rada Ludności, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017–2018*, Warszawa 2018, rrl_sytuacja_demograficzna_polski_raport_2017_2018.pdf, dostęp 27.03.2020.
- SWAiD, *BAEL – Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej wg grup wieku, płci i miejsca zamieszkania*, http://swaid.stat.gov.pl/Rynek-Pracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_1.aspx, dostęp 23.03.2020.
- The World of Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/344rank.html>, dostęp 10.06.2020.
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r., poz. 2407 z późn. zm.), <https://www.gov.pl/web/rodzina/akty-prawne-dot-programu-rodzina-500-plus>, dostęp 2.05.2020.
- Warsaw Enterprise Institute, *Badanie postaw i przekonań Polaków dotyczących posiadania dzieci i polityki prorodzinnej*, Warszawa 2015.
- Żołędowski C., *Starzenie się ludności – Polska na tle Unii Europejskiej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2012, nr 17.

REALIZACJA I SKUTKI PROGRAMU „RODZINA 500+” W POLSCE

Streszczenie

Artykuł ma na celu analizę wpływu rządowego programu wsparcia „Rodzina 500+” na sytuację społeczno-ekonomiczną w Polsce. Program funkcjonuje od kwietnia 2016 roku i polega na wypłacie miesięcznych świadczeń rodzicom wychowującym dzieci. Świadczenie przysługuje na każde dziecko, które nie ukończyło 18. roku życia. Program ma odwrócić spadek liczby urodzeń, obserwowany od kilku lat, oraz poprawić warunki życia najuboższych rodzin, a w szczególności wyeliminować skrajne ubóstwo. Dane statystyczne pokazują jednak, że pomimo ambitnych założeń program nie przyczynił się do poprawy sytuacji demograficznej kraju i finansowej rodzin.

Słowa kluczowe: demografia, polityka prorodzinna, program „Rodzina 500+”, ubóstwo

IMPLEMENTATION AND EFFECTS OF THE “FAMILY 500+” PROGRAMME IN POLAND

Abstract

The article aims to analyse the impact of the government support programme “Family 500+” on the socioeconomic situation in Poland. The programme has been operating since April 2016, and it consists in the provision of monthly benefits to parents bringing up children. The benefit is granted for every child under the age of 18. The programme is supposed to reverse the drop in the number of births observed for many years as well as to improve the living conditions of the poorest families, and, in particular, to eliminate the phenomenon of extreme poverty. However, statistical data show that despite ambitious assumptions, the programme has not contributed to the improvement of the demographic situation of the country and the financial situation of families.

Keywords: demography, pro-family policy, “Family 500+” programme, poverty

Cytuj jako:

Śmigielska D., *Realizacja i skutki programu „Rodzina 500+” w Polsce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 72–89, DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.11/d.smigielska

Cite as:

Śmigielska, D. (2020), ‘Realizacja i skutki programu „Rodzina 500+” w Polsce’ [‘Implementation and effects of the “Family 500+” programme in Poland’], *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 72–89. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.11/d.smigielska